

УДК 94(477)

Дорошенко В. С.

КУЛЬТУРА ЯК ІСТОРИЧНА ЦІННІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Визначаються сучасні явища в сфері культури, формулюються заходи по підвищенню її рівня, розкриваються зміст та особливості національної ідеї.

Ключові слова: культура, суспільство, свідомість, національна ідея.

Розуміння духовності з позицій смисложиттєвих цінностей включає у свій контекст культуру в найширшому сенсі. Керуючись гуманістичним принципами бачення суспільства, щодо співвідношенні “економіка – політика – культура” ми маємо обов’язково поставити на чільне місце культуру як базис, якому, врешті решт підпорядковані всі інші відносини, інституції й установи суттєву роль в покращенні стану справ в суспільстві має відіграти національна ідея.

Проблема культури, а також національної ідеї знаходяться в центрі уваги певного кола вчених. До їх числа слід віднести такі прізвища як П. Г. Дулін, М. С. Гончаренко, С. В. Кострюков, І. Т. Купріянов, Л. М. Тимошенко, Ю. Г. Шайгородський та ін. Натомість доцільно відмітити, що особливого дослідження ще потребують проблеми мови, зменшення в культурі питомої ваги ринкової складової, заохочення недержавних незалежних, культурно-мистецьких організацій.

Мета статті – розкрити важливе значення підвищення національної свідомості народу, а також оздоровлення культурного життя суспільства.

Після здобуття Україною незалежності в країні реформуються не лише економіка, але й культура за неприйнятними рецептами, вказівками і рекомендаціями, за чужими українському народові правилами. Ці “досягнення” проявляються у поширеній бездуховності урбаністичної масової культури, на екранах телевізорів, у шоу-бізнесових заходах. Там мало суто українського, та й від гуманістичної культури загалом.

На формування ментальності та стереотипів поведінки (ще більше, чим естетичні норми) впливає мова. Рідна мова є найважливішою ознакою національності. В ній – надбане протягом століть духовне багатство українського народу, народно-філософський геній, його етнос, чутливість до найменших змін у природі та людських стосунках, поетичність, образність, точність й правдивість висловів й говірок. Органічний витвір народу – українська мова стала найповнішим і найдостовірнішим літописом усього його багатовікового духовного життя, відобразила історію, природу рідної землі, зберегла результати діяльності кожного покоління людей, взаємовпливу з іншими мовами, національну гідність її громадян. Державна

незалежність підняла престиж української мови. Але через свою заполітизованість мовна проблема буде ще дуже довго стояти на порядку денному суспільного життя країни.

Через системні прорахунки у мовній і загалом – культурній політиці, глибоку кризу переживає українське книговидавництво. В Україні видання наукової літератури сьогодні нагадує маленький струмочок, а основний масив науково-технічної літератури й міжнародної інформації публікується російською мовою. Майже вся іноземна література, за винятком російськомовної, для абсолютної більшості населення недоступна. В такій ситуації російська мова ще довго залишатиметься єдиною сполучною ланкою вчених і широкого загалу зі світовою науковою та громадсько-політичною думкою.

Попри прийняті закони, все населення країни за роки незалежності не заговорило українською мовою, на що, мабуть, сподівалися їх автори. Та це й неможливо. Підняття авторитету, престижу української мови, виховання національного патріотизму, формування української ідентичності і свідомості, гордості за нашу культуру і мову вимагають наполегливої, копіткої, тривалої роботи. Але цьому, зокрема, зовсім не сприяє нинішня посиленна американізація нашої мови і культури.

Один з принципів загальнолюдської демократії свідчить: справедливо й гідно чинить той, хто захищає свою мову, культуру, релігію, традиції. Справжній розвиток народної, літературної української мови має здійснюватись не шляхом проведення непродуманих мовних реформ. Згаданий патріотичний принцип передбачає зважену державну мовну політику, захист мови від безконтрольного настирного засмічення семантично непотрібними “заморськими” словами.

Враховуючи нерівність історичних умов побутування російської і української мови, розуміємо, що поряд з українською й надалі будуть функціонувати й інші активно вживані мови. Чинним законодавством передбачено нині право користування рідною мовою в місцях компактного проживання національних меншин. Рішення, яку мову визнавати рідною або яку мову додати до своєї рідної, можуть прийняти лише самі громадяни.

Масова культура, немов підступний наркотик, пригнічує та руйнує здатність мислити і творити, примітивізує духовне життя, деформує формування національної самосвідомості, веде до ціннісної та інформаційної дезорієнтації, дегуманізації, збіднює духовне життя, загрожує становленню національної ідентичності. Адже лише країни, які зберегли власну культурну ідентичність, і надалі, у перспективі відіграватимуть вагомий роль у світовій політиці.

Тому подолання кризи в духовній царині передбачає:

– зменшення в культурній політиці питомої ваги ринкової складової, в

результаті дії якої мистецтво розглядається здебільшого як комерційний проект, тобто як предмет споживання, котрий підпорядковується виключно касовим міркуванням або ще й політичній кон'юнктурі;

– сприяння створенню творів мистецтва і літератури, спрямованих на формування у людині особистісного начала, відчуття громадянського обов'язку, патріотичних устремлінь, високих ідеалів;

– створення й утримання зусиллями держави, органів місцевого самоврядування базових елементів культурної інфраструктури;

– заохочення до розкриття творчого потенціалу недержавних незалежних культурно-мистецьких організацій (творчих спілок, фондаций, професійних гільдій тощо);

– забезпечення матеріальних умов для вияву свободи творчості, вільного доступу до освоєння культурних надбань;

– всебічний розвиток української мови, мов і культур національних меншин України. За волевиявленням десятків мільйонів громадян вирішити питання про надання офіційного статусу російській мові;

– державну підтримку української літератури та українського книговидавництва – лібералізацію податків, введення пільгового кредитування, створення сприятливого інвестиційного клімату.

Успішна побудова сьогоденного і майбутнього життя України неможлива без проїнятості суспільства, всіх його верств національною ідеєю. Але в складних перехідних умовах дискусія про суть та про шляхи формування національної ідеї хоча й триває давно, все ж далека до завершення.

За нашим переконанням національна ідея:

– є визначальним духовним чинником народного життя, відбитком рівня національної свідомості, комплексом почуттів і соціально-філософських надбудов, що відображають прагнення народу стати самовладним рушієм історичного поступу;

– є запорукою, основою функціонування української нації, серцевиною її духовних інтересів, критерієм соціально-політичних поривань. Вона є всеохоплюючою й означає справедливість, державність, народовладдя, суверенітет та соборність;

– віддзеркалює потяг народу до свободи, до завоювання економічної, політичної і культурної незалежності, до повнокровного переконливого ствердження себе у міжнародних відносинах;

Проблема національної ідеї передбачає системну відповідь на питання – чим нація була, чим вона є зараз і чим хотіла б бути в майбутньому [8, с. 79].

Вона відображає глибинний рівень колективної свідомості, сукупність ціннісних орієнтирів нації, спрямування мислення народу, здатність відчувати і діяти відповідно до національних інтересів.

Тривалий час консолідуючою силою суспільства була релігійна ідея. У нових історичних умовах вона набула в багатьох випадках політичного контексту. Стала зрозумілою необхідність збереження цілісності держави та її зміцнення, становлення громадянського суспільства, визначення місця країни в системі існуючих культурних і геополітичних координат, залучення до державотворчого процесу представників усіх етнічних груп, збільшення можливостей держави у протистоянні зовнішньому тискові.

Національне самовизначення є вищим рівнем і способом становлення особистості. Усвідомлення національної ідеї є базовою рисою її світогляду і самосвідомості, осягнення індивідом своєї належності до національної спільноти. Національна самоідентифікація особистості передбачає наявність вивірених досвідом багатьох поколінь психологічних засад людського ества, освоєння універсальних загальнонаціональних значень, зафіксованих, зокрема, у національній мові, національних особливостях світогляду, світосприймання та світорозуміння, в типі національного характеру. Вона реалізується в дієвій причетності до життя свого етносу, рідного народу, його культури і віри.

Натомість становлення національної ідентичності ускладнюється істотною відмінністю процесів у різних регіонах, серед різних етнічних, мовних, конфесійних груп. Впливають й такі чинники, як складна етнічна структура населення, традиції, техногенні виклики, географічне становище, регіональна специфіка, розповсюдження мов, зовнішні зв'язки, вплив сусідніх культур, історична специфіка заселення територій, міграційні процеси, тенденції взаємної асиміляції. Мають чимале значення й конкретна діяльність і вплив регіональних політичних та економічних еліт, кримінально-олігархічних угруповань, місцевих органів влади, політичних партій, громадських рухів, інститутів освіти, культури, засобів масової інформації.

Національна ідея, як дороговказ до національного відродження і розквіту як образ нації у свідомості всіх, хто живе в Україні, має наголошувати роль фактора інтеграції, сформувавши у душі кожного громадянина тверде відчуття переконаної впевненості у собі, плекати лідерську психологію. Креативна спрямованість національної ідеї має визначати пріоритети та сфери найбільш ефективного досягнення Україною провідних позицій у світі, допомагати створювати систему конкретних завдань і програму їх виконання, зосереджуючи на визначених проривних напрямках основну суспільну енергію.

Успіхи на шляху гармонійного виховання та освіти, досягнення міжнаціональної та міжконфесійної злагоди, компромісного вирішення суспільно важливих та політично гострих питань, дадуть Україні змогу практично реалізувати свою національну ідею. Являти світові зразки духовності, моральності, міжособистісних і родинно-шлюбних відносин,

гуманістичну технологію формування всебічно розвинутої людини.

Без національної самосвідомості не може бути справжнього патріотизму. Водночас кожна освічена людина не може протиставляти свою націю всім іншим. Ставлення до свого, національного як до рідного має поєднуватися з повагою до іншої нації та її культурних особливостей. Український народ може пишатися тим, що на його землі вдається уникати міжетнічних конфліктів, що українці ніколи не застосовували силу для поневолення інших народів, ніколи не нищили чужої культури, що у них практично відсутні колоніально-загарбницькі інстинкти. Треба й надалі докладати зусиль, щоб уникати упередженості при оцінці характерних рис іншої нації, не протиставляти свої позитивні риси як переважні щодо інших народів, традицій, національних особливостей.

Масове пробудження національної самосвідомості загостило націоналізм та етнократичні тенденції. Етнократія перебуває в спільному семантичному ряду з політичним сепаратизмом, етнотериторіальними претензіями, за якими завжди проглядаються політичній й економічній цілі. Вона провокує екстремістські настрої, штучно створює серйозні ускладнення міжетнічних добросусідських відносин. Вважаємо, що питання етнічності мають вивчатися й вирішуватися окремо від сфер економіки та політики.

Формування національної самосвідомості означатиме пробудження і стимулювання духовної енергії населення, створення позитивного емоційно-психологічного клімату, зміцнення світоглядних підвалин справжнього патріотизму.

Сьогодні вкрай важливо мобілізувати сили народу на взяття своєї історичної долі у власні руки і необхідно:

- формувати у кожного громадянина країни уявлення про типові риси українського етносу, про його етнічну територію, мову, історичні та духовні цінності, історію;
- подолати національний нігілізм, комплекси меншовартості, національного самоприниження, космополітизму та етнічної асиміляції, які призводять і особистість, і націю до духовного зuboжіння та занепаду;
- перетворити національну ідею в світоглядний орієнтир у системі освіти, виховання, у сфері соціалізації особи;
- забезпечення консолідаційних процесів в суспільстві – між різними етносами, центром і регіонами, політичними партіями і рухами;
- визначити місце і роль народу в історичному часі й просторі, відновити історичну пам'ять народу;
- розробка теоретичних та методологічних положень національного виховання як цілісної системи;
- формувати повагу до власної держави та її інститутів, громадянськість, патріотизм і національну гідність; правосвідомість як один

з пріоритетних напрямів у системі національного виховання;

– врахувати в національному вихованні педагогічні надбання народів світу і передусім етносів України, встановити тісний зв'язок національної педагогіки із загальнолюдськими цінностями;

– ввести в загальноосвітніх, середніх спеціальних та вищих навчальних закладах вивчення суті, значення та актуальності української національної ідеї;

– пропагувати через засоби масової інформації виступи державних і політичних діячів основні положення національної ідеї, національної ідентифікації у формах, зрозумілих, доступних і близьких кожному громадянину;

– максимально враховувати в державних програмних документах і практичній діяльності влади особливості економічного розвитку різних регіонів, специфіку їх етнокультурного середовища;

– широко практикувати обмін культурними надбаннями з іншими народами;

– формувати людину, здатну захищати національні і соціальні ідеали в ім'я національного прогресу.

Висновки. Національна ідея є духовним каталізатором національного відродження, вищим проявом політичної свідомості. Вона містить в собі прагнення до консолідації й до оптимального самовлаштування нації, до організації господарського, політичного, духовного і культурного життя народу у формах, саме йому притаманних й сприйнятних. У подальшому формуванні українського суспільства як повноцінної нації, однією з визначальних проблем є становлення єдиної національної ідентичності – усвідомлення своєї тотожності з певною культурною моделлю на основі національної ідеї. Проблеми формування національної ідеї та національно самосвідомості не можна вирішити миттєво; вони вимагають тривалих і терплячих зусиль.

Використана література:

1. Дулин П. Г. Потенциал духовных ценностей в консолидации украинского общества : монография / П. Г. Дулин. – Николаев : Фирма “Имсон”, 2009. – 369 с.
2. Гончаренко М. С. Духовность, здоровье, образование : учеб. пособие / М. С. Гончаренко. – Х. : Бурун книга; К. : КНТ, 2011. – 174 с.
3. Влада і суспільство: діалог через громадські ради / Ю. Ж. Шайгородський, Т. С. Андрійчук, А. Я. Дідух та ін.) Український центр Полит. менедж. – К. : А. В. Паливода, 2011. – 146 с.
4. Гаврилишин Б. Д. До ефективних суспільств: доп. Рим Клубові / Богдан Гаврилишин. – 3-те укр. доповн. вид. – К. : Пульсари, 2009. – 246 с.
5. Кострюков С. В. Культура і влада: проблеми взаємодії : соц.-філософ. аналіз / Сергій Кострюков. – К. : Знання України, 2009. – 355 с.
6. Куприянов И. Т. Интеллектуальный сон и мировая философия / Игорь Куприянов, Владимир Дорошкевич. – Запорожье : Просвита, 2011. – 23 с.
7. Линдус С. Политика и мораль ; пер. с англ. / Сюзан Линдус. – К. : Тепора, 2010. – 155 с.

8. Нова ідеологія сім'ї та сімейних відносин : прогр. та матеріали Всеукр. наук-практ. конф., 26 листоп. 2009 р. / редкол. : В. І. Астахова (відп. ред.) та ін. – Х. : вид-во НАУ, 2009. – 130 с.
9. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні / Л. І. Ільбух, О. О. Давидюк, В. Крибобок та ін. ; за заг. ред. Л. І. Ільчука та ін. ; Центр перспект. соц. дослідж. Мін-ва праці та соц. політики України та НАН України. – К. – 345 с.
10. Тимошенко Л. М. Людський розвиток : навч. посіб. / Л. М. Тимошенко, С. Е. Сардак, О. В. Більська ; Дніпропетр. нац. у-т ім. Олеся Гончара. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ, 2010. – 190 с.

References:

1. Dulin P. G. Potencial duhovnyh cennostej v konsolidacii ukrainskogo obshhestva : monografija / P. G. Dulin. – Nikolaev : Firma "Imson", 2009. – 369 s.
2. Goncharenko M. S. Duhovnost', zdorov'e, obrazovanie : ucheb. posobie / M. S. Goncharenko. – H. : Burun kniga ; K. : KNT, 2011. – 174 s.
3. Vlada i suspil'stvo: dialog cherez gromads'ki rady / Ju. Zh. Shajgorods'kyj, T. S. Andrijchuk, A. Ja. Diduh ta in.) Ukrai'ns'kyj centr Polyt. menedzh. – K. : Palyvoda A. V., 2011. – 146 s.
4. Gavrylyshyn B. D. Do efektyvnyh suspil'stv: dop. Rym Klubovi / Bogdan Gavrylyshyn. – 3-te ukr. dopovn. vyd. – K. : Pul'sary, 2009. – 246 s.
5. Kostrjukov S. V. Kul'tura i vlada: problemy vzajemodii' : (soc.-filosof. analiz) / Sergij Kostrjukov. – K. : Znannja Ukrai'ny, 2009. – 355 s.
6. Kuprijanov I. T. Intel'ektual'nyj son i mirovaja filosofija / Igor' Kuprijanov, Vladimir Doroshkevich. – Zaporozh'e : Prosvita, 2011. – 23 s.
7. Lindus S. Politika i moral' : (per. s angl.) / Sjuzan Lindus. – K. : Tepora, 2010. – 155 s.
8. Nova ideologija sim'i' ta simejnyh vidnosyn : progr. ta materialy Vseukr. nauk-prakt. konf., 26 lystop. 2009 r. (redkol. : V. I. Astahova (vidp. red.) ta in. – H. : vyd-vo NAU, 2009. – 130 s.
9. Social'na polityka v umovah poglyblennja social'noi' nerivnosti v Ukrai'ni / L. I. Il'buch, O. O. Davydjuk, V. Krybobot ta in. ; za zag. red. L. I. Il'chuka ta in. ; Centr perspekt. soc. doslidzh. Min-va pracj ta soc. polityky Ukrai'ny ta NAN Ukrai'ny. – K. – 345 s.
10. Tymoshenko L. M. Ljuds'kyj rozvytok : navch. posib. / L. M. Tymoshenko, S. E. Sardak, O. V. Bil's'ka ; Dnipropetr. nac. u-t im. Olesja Gonchara. – Dnipropetrovs'k : Vyd-vo DNU, 2010. – 190 s.

Дорошенко В. С. Культура, как историческая ценность украинского общества.

Определяются современные явления в сфере культуры, формулируются меры по повышению ее уровня, раскрываются содержание и особенности национальной идеи.

Ключевые слова: культура, общество, сознание, национальная идея.

DOROSHENKO V. S. Culture, as the historical value of the Ukrainian society.

In the article the modern phenomena are determined in the field of culture, measures are formulated on the increase of her level, contents and features of national idea are described.

Key words: culture, society, consciousness, national idea.